

دکتر هادی شریف مقدم

عضو هیأت علمی و

مدیر گروه کتابداری دانشگاه پیام نور

بی بی زهرا طالبی

مشاور آموزش و پرورش

ناحیه ی تبادکان مشهد

چکیده

در این مقاله، تعریف سواد و باسواد از گذشته تا کنون بررسی شده است. نیازهای فعلی جامعه در رویارویی با رشد و توسعه ی فناوری های اطلاعاتی بیان و ضرورت آموزش استفاده کنندگان و بهره مندی از امکانات به وجود آمده گوشزد شده است. معنی سواد اطلاعاتی و باسواد در عصر الکترونیک از دیدگاه های متفاوت بررسی و ارائه شده است. مسؤولیت مؤسسات آموزشی و به ویژه آموزش و پرورش ایران در ارتقا و توسعه ی سواد اطلاعاتی، به عنوان یک ضرورت انکارناپذیر تاکید شده است. در پایان، راه های رسیدن به سواد اطلاعاتی عمومی پیشنهاد شده است.

مسؤولیت خطیر آموزش و پرورش سواد اطلاعاتی و

مقدمه

گذشته ی خود را از دست داده و یا حداقل کم رنگ شده است. روزگاری، داشتن مدرک تحصیلی ششم ابتدایی نوعی ارزش اجتماعی را به همراه داشت. اما سواد آموزی همگانی موجب شد این مقطع به سال سوم راهنمایی و سپس به دبیرم و در حال حاضر به کارشناسی ارتقا یابد.

امروزه داشتن سواد معنی و مفهوم گذشته ی خود را در جوامع توسعه یافته از دست داده است. تقریباً یک دهه قبل سازمان یونسکو

از دیرباز تا کنون با سواد به کسی اطلاق می شده است که توان خواندن و نوشتن را داشته باشد. گاهی نیز با سواد به کسی گفته می شد که توانایی حداقل یک امضای ساده را داشته باشد. این گونه سواد در گذشته دارای ارزش بود، چرا که اکثریت مردم از این توانایی محروم بودند. با گذشت زمان و پیشرفت جامعه به لحاظ فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فناوری، معنی و مفهوم سواد ارزش

اطلاعات و دانش که از سال ۲۰۰۰ به بعد به کنش افلاک می شود که توانایی قابل ملاحظه‌ای داشته باشد. این پیش بینی در کشورهایی پیشرفته‌ای امروزه کاملاً محسوس و محسوس در است. نیاز به استفاده و کار با تجهیزات رایانه‌ای، از هر دو جهت جوامع پیشرفته است. ولی طبیعت این نوع آموزش تا چه اندازه کشور ما امکانی فراهم است؟ آیا اکنون امکانی هست که در این جهت ضرورت گفته است؟ و اهمیت خاصی از آن است که به معنای آموزشی در این زمینه با هیچ نظامی خارج از کشور و با استفاده از هاستاد خارجی و قدرتی به دست نیامده جدیدترین آموزشی در این زمینه پیش از انقلابی از آن است که مورد نیازان طبیعت نیز به این نوع آموزشی را به طور خاص اجتناب نگردد.

سواد اطلاعاتی

امروزه که به زمان زیادی از سال ۲۰۰۰ می گذرد، هر چه دیگری از استفاده از روی جوامع بشری، نیاز گرفته که امروزه اطلاعاتی است. حتی مهارت استفاده از ابزار دیگر مفید نیست، بلکه با استفاده کنی است که به استفاده از ابزار جدید باید اطلاعات موجود، علاوه اطلاعاتی خود را شناسایی و تجزیه و ترکیب کند. موارد آموزشی با کار با ابزار و به اینها توجه به امکانات دست یابد. از طرف دیگر، چون تولید دانش جدید و تکنیک به پیشرفت علوم بشری در گرو دستیابی به ابزار تکنیک و یافته‌های علمی است، دانش کنش سواد اطلاعاتی برای حفظان و دانش و بهنگام از ضروریات است.

علاوه بر سواد اطلاعاتی، در قسمت آیه مهارت دیگر به سواد اطلاعاتی را چگونه می توان به دست آورد؟ به دست آوردن مهارت سواد اطلاعاتی، همانند بسیاری از مهارت‌های دیگر، نیازمند آموزش و تمرین است. از طرف دیگر، نیاز به این آموزش باید از طرف دولت و جامعه‌ای باشد که سواد اطلاعاتی را به این صورت، دسترسی به آن امکان پذیر بخواند. سواد اطلاعاتی همانند هر قسمتی از علم و دانش در حال رشد، پیش از این محققان، استادان و دانشجویان در به‌کارگیری تخصصیات تکمیلی است. در حالی که سنگ بنای آموزشی محرومی محققان، باید از همکاران علمی داخلی و بی‌سواد گذاشته شود تا در در به‌کارگیری تخصصیات دستگامی که نیاز به تحقیق شکل جدیدی به خود می گوید. این آموزش قبلاً صورت گرفته باشد. بنابراین هر چندی متخصصان امروز که دسترسی به اینترنت و سایر ابزارهای بسیاری از مردم فراهم شده است و دانش آموزان بسیاری

با استفاده از اینترنت در بحث و گفت‌وگوهای اینترنتی (چت) شرکت می کنند، همانند مهارت استفاده از اطلاعات، می تواند در شبکه‌های جهانی گسترش پیدا کند. این می تواند از مزایای تکنولوژی اطلاعاتی و فضای مجازی، سیاست آموزشی و پرورشی کشور در آموزش سواد اطلاعاتی دانش آموزان می تواند در این حوزه تعین کننده باشد.

برای رسیدن به یک جامعه‌ای با سواد اطلاعاتی، باید تعریفی داشته باشد که به معنای سواد اطلاعاتی می شود. به عبارت دیگر، باید توانایی به کسانی که توانایی شخصی تا ارزیابی و استفاده از اطلاعات، منابع مختلف است. این سواد در عصر انفجار اطلاعات، توانایی شخصی میزبان و ارزیابی اطلاعات، به عنوان عامل در جستجوی هر چه سواد شخصی است. دانش سواد اطلاعاتی باید چیزی از تجربه کنونی در دانش آموز باشد.

برای به سواد اطلاعاتی از چه زمانی امکانی پیدا می شود است که پیشرفت‌های به دست آمده در فضای جهانی جدید اطلاعاتی و فضای جوامع اطلاعاتی را در دسترس همه‌های میزبان و سایر کشورهای گوناگون، در دسترس‌های مختلف به وجود آورده است، لذا امکانی نیاز و علمی که به این سواد اصطلاحاً تعریف شده، بنا به گفته‌های بارزهای، فروردین ۱۳۹۹، از سال ۱۳۷۰ میلادی بود. سواد اطلاعاتی اولین بار در معنی ۱۳۷۰ میلادی به کار گرفته شد. لذا به‌کارگیری جدید از سواد اطلاعاتی به ضرورت دانگونی در معنی و کاربرد بود. به روایتی به معنی سواد شخصی می‌باشد.

وجود و یا عدم وجود سواد اطلاعاتی به دانشی بر روی یک محقق و یا هر فرد دیگری که توانایی شخصی به دست آمده باشد از سطح این سواد بستگی به میزان نیاز جامعه به سطح دانش عمومی و روزآمدی علوم و فنون در آن جامعه دارد. پس ارزیابی سواد اطلاعاتی در معنی کشورهای یکسان نیست. برای مثال، در بعضی کشورهای در حال توسعه، به‌کارگیری تکنیک‌های و مهارت، اغلب اطلاعات علمی و روز آمد، نیاز واقعی محققان و دانش پژوهان نیست. به این حال ارزش سواد اطلاعاتی در همه جا و هر زمان به‌کارگیری خواهد بود.

امروزه سواد اطلاعاتی، بیشتر از خود دانش ابتدایی می شود. این امکان به عامل بسیاری از سوادهای در اطلاعات، برای افراد غیر ممکن است. از بارزهای، فروردین ۱۳۹۹، که نیز بر این نکته تأکید دارد. پس در نتیجه بحث سواد اطلاعاتی می توانیم که هر فردی از جامعه اطلاعاتی، دانشی باید شامل مهارت‌های ذهنی

آموزش، در دنیای بسیار متحول فعلی، تنها به آموزش ابتدایی، متوسطه و دانشگاهی محدود شود، بلکه تمامی افراد جامعه باید درگیر نوعی آموزش مادام‌العمر باشند و در مراحل گوناگون زندگی شغلی، بنا به نیاز، آموزش‌های لازم را ببینند.

با توجه به پیشرفت‌های به دست آمده در زمینه‌ی فناوری‌های اطلاعاتی، نحوه‌ی آموزش و ساختار آموزش باید به صورت اساسی و ریشه‌ای متحول شود. استفاده از فناوری‌های متفاوت آموزشی برای آموزش بهتر و سریع‌تر، باید سرلوحه‌ی کار مسؤولان آموزشی قرار گیرد تا بتوان در حداقل زمان ممکن، افراد بیشتری را از آموزش‌های فراهم آمده بهره‌مند ساخت. امکانات رایانه‌ای و اینترنت، روش‌های متعدد آموزشی را فراهم آورده است که باید از آن برای آموزش همگانی و به ویژه آموزش سواد اطلاعاتی استفاده کرد. بنا بر این خط مشی‌ها و سیاست‌های آموزشی باید بر آموزش عموم مردم در استفاده‌ی بهینه از امکانات اینترنتی قرار گیرد. در نهایت، فرایند یادگیری جامعه باید اصلاح شود تا در دنیای متحول فعلی، همگان بتوانند از امکانات و اطلاعات و یافته‌های بشری، برای پیشرفت‌های بیشتر و دائمی استفاده کنند.

اکنون باید دید که چه کسی و یا چه نهادی مسؤول مستقیم این آموزش است؟ البته پاسخ تا حدودی روشن است. مراکز آموزشی شامل آموزش و پرورش، دانشگاه‌ها و مراکز مختلف آموزش‌های خصوصی، باید این مسؤولیت را بر عهده داشته باشند. ولی جدیت این نوع آموزش تا چه میزان در کشور ما احساس شده است؟ آیا تاکنون اقدامی همگانی در این جهت صورت گرفته است؟ واقعیت

لازم برای یافتن، جداکردن و ترکیب کردن اطلاعات باشد. بنا به گفته‌ی لیناسیتون (ایفلا، ۱۹۹) «امروزه تعاریف و اصطلاح‌های جدید دیگری چون سواد فرهنگی، سواد کتابخانه‌ای، سواد اطلاعاتی و سواد رقمی و چند رسانه‌ای ظاهر شده‌اند که همگی دلالت بر پویایی و رشد جوامع بشری دارند». در جوامع امروزی، با سواد کسی نیست که تنها سواد خواندن و نوشتن داشته باشد، بلکه با سواد به کسی خطاب می‌شود که دارای انواع مهارت‌ها و به ویژه مهارت در کسب اطلاعات روز آمد باشد.

مسؤولان آموزشی و سواد اطلاعاتی

چگونه می‌توان سواد اطلاعاتی را همه گیر کرد؟ اعتقاد بر این است که برای کسب مهارت سواد اطلاعاتی، باید همانند سواد خواندن و نوشتن و یا ریشه‌کن کردن بی‌سواد، اقدامی ملی صورت پذیرد. یعنی به همان نسبت که مسؤولان آموزشی نسبت به آموزش خواندن و نوشتن مردم احساس مسؤولیت می‌کنند، باید مهارت‌آموزی در نحوه‌ی استفاده از انبوه اطلاعات را نیز سرلوحه‌ی کار خود قرار دهند.

در حال حاضر، هر روز شکاف بین افراد با سواد سنتی و آنان که توانایی کار با رایانه و استفاده از اطلاعات روزآمد را دارند، بیش‌تر می‌شود. برای از بین بردن این فاصله و در واقع کمک به افراد جامعه، باید کلاس‌های آموزشی ویژه و مداوم برای تمام افراد جامعه که درگیر تحقیق و آموزش هستند، برگزار شود. آموزش مادام‌العمر باید از ضروریات ارتقای سطح علمی تمام افراد جامعه تلقی شود. نباید

حاکمی از آن است که نهادهای آموزشی در این زمینه یا هیچ اقدامی انجام نداده‌اند و یا عملکرد آن‌ها بسیار جزئی و کم رنگ بوده است. البته عدم جدیت مدیران آموزشی در این زمینه، بیش تر ناشی از آن است که خود مدیران اهمیت نیاز به این نوع آموزش را به طور جدی احساس نکرده‌اند.

بنابراین، ضمن این که نباید همه‌ی مسؤلیت‌ها را متوجه آموزش و پرورش دانست، بلکه دیگر مؤسسات آموزشی نیز باید آموزش سواد اطلاعاتی را سرلوحه‌ی کار خود قرار دهند، آموزش و پرورش باید گام‌های مؤثر و جدی‌تری را در گسترش و ارتقای سواد اطلاعاتی دانش‌آموزان در مقاطع گوناگون تحصیلی بردارد. البته خوشبختانه با راهیابی رایانه‌های شخصی به مدارس و سهولت دسترسی به اینترنت، تعداد بیش‌تری از دانش‌آموزان استفاده از این امکانات را به صورت خودخوان و شخصی آموخته‌اند، ولی نمی‌توان و نباید به این نوع آموزش زیاد متکی شد. آموزش و پرورش که سابقه‌ی طولانی در آموزش و ارتقای سطح علمی دانش‌آموزان این مرز و بوم داشته است، باید با برنامه‌ریزی‌های مدون و مرحله‌ای، از پایین‌ترین سطوح آموزشی این امر مهم را سرلوحه‌ی کار خود قرار دهد تا بتواند نقش فعال‌تری را در نیای متحول و رو به رشد فعلی داشته باشد. در غیر این صورت، با توجه به این که مراکز آموزشی و نوع و شکل بسیار با آموزش‌های سنتی و رو در رو و معلم محور متفاوت شده است، سکان کشتی آموزشی از دست آموزش و پرورش کشور به در خواهد رفت. در این مسیر، تجربه‌ی کشورهای پیشرفته و بعضی کشورهای در حال توسعه در مهار اطلاعات و استفاده‌ی بهینه از فناوری به دست آمده، مغتنم خواهد بود. ضمناً موارد زیر برای رسیدن به سواد اطلاعاتی عمومی که آموزش و پرورش مجری آن است، به این شرح پیشنهاد می‌شود:

۱. تمام مدرسه‌ها و دبیرستان‌های کشور به سایت رایانه‌ای مناسب مجهز شوند.
۲. تمام مدرسه‌ها و دبیرستان‌های کشور به شبکه‌ی اینترنت متصل شوند.
۳. با ایجاد پایگاه اطلاعاتی آموزش و پرورش کشور، دسترسی به اطلاعات مربوط به دیگر پایگاه‌های اطلاعاتی آموزشی، برای دانش‌آموزان فراهم آید.
۴. دانش رایانه‌ای و نحوه‌ی استفاده از بانک‌های گوناگون اطلاعاتی، جزو مواد امتحاناتی مقاطع و مدرسه‌های متعدد، از

جمله استعدادهای درخشان قرار گیرد.

۵. باهماهنگی لازم با سازمان سنجش و آموزش کشور، ورود به دانشگاه را منوط به تسلط کامل به رایانه در جهت کسب سواد اطلاعاتی قرار دهند.
۶. از راه‌های متفاوت دانش‌آموزانی را که از سطح سواد اطلاعاتی بالاتری برخوردارند، تشویق و بورسیه‌های تحصیلی خاصی را به آنان پیشنهاد کنند.
۷. نشریه‌ای اختصاصی حاوی مطالب روزآمد در سطوح متفاوت آموزشی، مساله‌ی ارتقا و گسترش سواد اطلاعاتی را بین دانش‌آموزان متقبل شود.
۸. با تشکیل کلاس‌های فوق برنامه، توانایی و مهارت آن دسته از دانش‌آموزانی که رایانه‌ی شخصی در اختیار ندارند، تقویت شود.
۹. امتیازات آموزشی ویژه‌ای را برای مدرسان فناوری اطلاعات قرار داد تا بقیه نیز نسبت به ارتقای سطح علمی و روزآمد کردن دانش خود اقدام کنند.
۱۰. با مشاوره، نظرخواهی و استمداد از مراجع و مسؤولان مذهبی کشور، نسبت به تعیین راهکارهای استفاده از اینترنت اقدام شود تا خطرات ناخواسته این حرکت باعث به خطر افتادن سلامت فکری دانش‌آموزان نشود.

منابع:

۱. ساجاد، جانتا. آموزش از راه دور در حوزه‌ی کلمه‌اری و اطلاع‌رسانی در منطقی آب و آب‌و‌هوا. ترجمه‌ی مه‌ری پریخ، در: گزیده‌ی مقالات ایفلا ۹۸، زیر نظر عباس حری، تهران: کتابخانه‌ی ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۹، ص ۱۰۷-۱۱۷.
۲. ستین، لینا. «سواد اطلاعاتی: شکاف میان مفهوم و کاربردها» ترجمه‌ی بهرذخت روزبه‌زاد کشمیری، در: گزیده‌ی مقالات ایفلا ۹۶، زیر نظر عباس حری، تهران: کتابخانه‌ی ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۶، ص ۳۷۴-۳۸۳.
۳. شین جین هو. «سواد آموزی شبکه‌ای، وظایف جدید کتابداران پیرامون آموزش استفاده کنندگان» ترجمه‌ی بانگ ریو، در: گزیده‌ی مقالات ایفلا ۹۶، زیر نظر عباس حری، تهران: کتابخانه‌ی ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۶، ص ۱۱۹-۱۱۱.
۴. فورد، یارادراجی. «سواد اطلاعاتی به عنوان یک مانع» ترجمه‌ی ژرنا قول‌ایواغ، در: گزیده‌ی مقالات ایفلا ۹۴، زیر نظر عباس حری، تهران: کتابخانه‌ی ملی جمهوری اسلامی، ۱۳۷۴، ص ۲۳۴-۲۲۴.
۵. کاراسنکو، نورا ورتگا و آگیرت سالیچو و اندوکست. «متخصص اطلاع‌رسانی در جامعه‌ی شبکه‌ی بنفدی شده» ترجمه‌ی جواد بشیری در چهل و هشتمین کنفرانس بین‌المللی (گزیده‌ی مقالات) زیر نظر حسین قریبی، تهران: مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران، ۱۳۸۰، ص ۸۴-۷۱.
۶. گالر، ا. ام. و دیگران. «سواد اطلاعاتی: الگویی برای استفاده در کتابخانه‌های آموزشی» ترجمه‌ی مهدی داودی در: گزیده‌ی مقالات ایفلا ۹۷، زیر نظر عباس حری، تهران: کتابخانه‌ی ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۸، ص ۱۵۴-۱۴۸.